CHUNILAL GANDHI VIDYABHAVAN
SURAT.

Manuscripts Library

S D P B.
Coll. No. 722

Title Śankaravijayadindima.

CHUNILAL GANDHI VIDYABHAVAN, SURAT

Shastri Dinmanishankar Pustak-Bhandara

No. : 722 Subject : Kāvya.

Title : Sankaravijayadindima.

Author : Dhanapal-i Suri Scribe : —

Date of the work : — Date of the Ms. : —

Place of the work : — Place of the Ms. : —

Size : 12·4" by 6·6" Extent : 10 foll.

Language : Sanskrit. Script : Devanagari

Remarks : —

श्रीगणेशायनमः ॥ श्रीमद्विष्णुमजाभिवंद्यचरणंगोपादिकाराधितंवंदेपूर्णसिताभ्रसौम्यवदनंसंसारतापापहं ॥ सत्यंज्ञानमनंतमाद्यविधुरंगोआर
संहारकंसर्वात्मानमपास्तसर्वममलंविश्वेश्वरंशंकरं ॥ १ ॥ नुमःश्रीबालगोपालतीर्थान्व्यासमुखान्मुनीन् ॥ विघ्नहर्तॄन्गणेशादीन्पंडितांश्चविम
त्सरान् ॥२॥ व्याख्यानरहितस्यास्यव्याख्यानंडिंडिमाभिधं ॥ क्रियतेस्वीयबोधायप्रमादःक्षम्यतांबुधैः ॥ ३ ॥ निखिलानर्थनिवृत्तिपूर्वकपर
मानंदाविर्भावलक्षणपरमपुरुषार्थानन्यसाधनाद्वैतज्ञानविजयपर्यवसन्नंश्रीमच्छंकराचार्यविजयमाविष्कर्तुंग्रंथमारभमाणःश्रीमान्माधवाचा
र्यस्तस्यनिर्विघ्नपरिसमाप्त्यादिसिद्धयेऽविगीतशिष्टाचारानुमितश्रुतिप्रमितकर्तव्यताकंविषयप्रयोजनसूचकंमंगलमाचरन्चिकीर्षितंप्रतिजानीते
॥ प्रणम्येति ॥ परमात्मानंपरमेश्वरंप्रणम्यप्राचीनशंकरजयेसारः मयामाधवेनसंगृह्यते संग्रहत्वेनास्फुटत्वमाशंक्याह स्फुटंयथास्यात्तथेति पर
मात्मानंविशिनष्टि श्रीविद्यातीर्थरूपिणं ॥ अनेनस्वगुरोः श्रीविद्यातीर्थस्येश्वरावतारत्वंततएवसर्वज्ञत्वंचसूचितं अन्येषामपिपरमात्मनिस्वगुरौच
तुल्यभक्त्यैवनिःश्रेयसप्राप्तिरित्यपिध्वनितं तथाचश्रुतिः यस्यदेवेपराभक्तिर्यथादेवेतथागुरौ तस्यैतेकथिताह्यर्थाःप्रकाशंतेमहात्मनइति ॥ य

श्रीगणेशायनमः ॥ प्रणम्यपरमात्मानंश्रीविद्यातीर्थरूपिणं ॥ प्राचीनशंकरजयेसारःसंगृह्यतेस्फुटं ॥ १ ॥

द्वा परंपरमेश्वरंसर्वात्मानंशिवंप्रणम्येत्यर्थः तंविशिनष्टि श्रीविद्यातीर्थरूपिणं तार्किकादिकल्पितैःकुतर्कैर्मलिनीकृतायाविद्यायाःसरस्वत्यास्त
न्मलापकरणेनशोधकत्वात्विद्यातीर्थः श्रियाब्रह्मविद्यात्मिकयायुक्तःश्रीविद्यातीर्थोभगवान्भाष्यकारःतद्रूपिणं तथाचोक्तंसंक्षेपशारीरका
चार्यैः॥वक्तारमासाद्ययमेवनित्यासरस्वतीस्वार्थसमन्वितासीत् निरस्तदुस्तर्ककलंकपंकानमामितंशंकरमर्चितांघ्रिमिति शिवावतारत्वंभगवतो
भाष्यकारस्यशिवपुराणादेरवगंतव्यं तथाचोक्तंशिवपुराणे व्याकुर्वन्व्याससूत्रार्थंश्रुतेरर्थंयथोचिवान् श्रुतेर्न्याय्यःसएवार्थःशंकरःसवितान
नः यद्वा ॥ आत्मानंप्रत्यगभिन्नंपरंपरमेश्वरंश्रीर्मायाविद्याशब्देनपरापरविद्येतत्प्राप्यौमोक्षदेवलोकौचगृह्येते तीर्थशब्देनतीर्थंशास्त्राध्वरक्षेत्रपा
त्रोपाध्यायमंत्रिषु अवतारर्षिजुष्टांभःस्त्रीरजस्सुचविश्रुतमितिविश्वोक्तानिशास्त्रादीनिगृह्यंते तद्रूपिणंसर्वात्मकमित्यर्थःसर्वंखल्विदंब्रह्म एकमे
वाद्वितीयमित्यादिश्रुतेस्तथाच श्रीमच्छंकरजयनिरूपणेनतदुक्तस्यब्रह्मात्मभावस्यैवजयइतिसएवाज्ञातःसन्विषयोज्ञातःसन्प्रयोजनंआचा

र्यविजयज्ञानंत्ववांतरप्रयोजनमितिपरमेत्यादिनासूचितं अत्रानेकार्थशब्दन्यासात् श्लेषालंकारस्तदुक्तं नानार्थसंश्रयः श्लेषइति देवतावाचकाःशब्दायेचभद्रादिवाचकाः तेसर्वेचननिंद्याःस्युर्लिपितोगणतोऽपिचेत्युक्तत्वाज्जगणादिप्रयोगोनदोषावहइतिमंतव्यं ॥१॥ ननुप्राचीनशंकरजयउदाहृतानांशांकरवाक्यानांसारस्त्वदीयेसंग्रहेकथमवलोकनीयस्तवसंग्रहस्याल्पत्वादितिचेत्तत्राह यद्वदिति यद्वद्घटानांकुंभानामिभशिरसांवाअद्रिशृंगाणांवापटलःसमुदायोविशालोविस्तृतोऽल्पेपिदर्पणेविलोक्यते किलेतिप्रसिद्धं तद्वदस्मिन्बुद्धिस्थेमदीयेलघुसंग्रहेशांकरवाक्यानांसारउद्वीक्ष्यतांसम्यगवलोक्यतां उपमालंकारः साधर्म्यमुपमाभेदइत्युक्तेः इंद्रोपेंद्रवज्रामिश्रणादुपजातिवृत्तं अनंतरोदीरितलक्ष्मभाजौपादौयदीयावुपजातयस्ताइतिलक्षणात् ॥ २ ॥ प्राचीनशंकरजयस्यवैयर्थ्यमाशंक्याह यथेति यथातिरुच्येऽत्यंतमभिलाषविषयेमधुरेरु

यद्वद्घटानांपटलोविशालोविलोक्यतेऽल्पेकिलदर्पणेऽपि ॥ तद्वन्मदीयेलघुसंग्रहेऽस्मिन्नुद्वीक्ष्यतांशांकरवाक्यसारः ॥ २॥ यथातिरुच्येमधुरेऽपिरुच्युत्पादायरुच्यांतरयोजनार्हा ॥ तथेष्यतांप्राक्कविहृद्यपद्येष्वेषापि मत्पद्यनिवेशभंगी ॥ ३ ॥ स्तुतोऽपिसम्यक्कविभिःपुराणैःकृत्यापिनस्तुष्यतुभाष्यकारः ॥ क्षीराब्धिवासी सरसीरुहाक्षःक्षीरंपुनःकिंचकमेनगोष्ठे ॥ ४ ॥

च्युत्पादायरुच्यांतरस्यसलवणस्ययोजनार्हायोग्या तथाएषामत्पद्यनिवेशभंगी मदीयानांपद्यानांनिवेशस्यविन्यासस्यभंगीरीतिरपि प्राचःकवेःहृद्येषुमनोज्ञेषुपद्येषुरुच्युत्पादायइष्यतामित्यर्थः ॥ ३ ॥ यद्यपिपुराणैःप्राचीनैःकविभिःसम्यक्स्तुतस्तथापिनोऽस्माकंकृत्याभाष्यकारस्तुष्यतु अभ्यर्थनायांलोट् बहुवचनंवाङ्मनःकायाभिप्रायेण ननुस्वल्पयातवकृत्याकथंतस्यतुष्टिरित्याशंक्याप्तकामस्यपरमेश्वरस्यभक्त्याकृतेनस्वल्पेनाप्यधिकादधिकतरातुष्टिरित्याह क्षीराब्धिवासीति क्षीराब्धिक्षीरसमुद्रंवस्तुंशीलमस्यास्तीतितथा कमलसदृशेऽक्षिणीनेत्रेयस्य ससरसीरुहाक्षोभगवान्विष्णुर्गोष्ठेव्रजेप्रेमभराक्रांताभिर्गोपीभिर्दीयमानमल्पंदुग्धंकिंपुनश्चकमेऽपितुकामितवानेवेत्यर्थः व्रजःस्याद्गोकुलंगोष्ठमितिवैजयंती अत्रस्तुतिक्षीरयोर्बिंबप्रतिबिंबभावाद्दृष्टांतालंकारः दृष्टांतःपुनरेतेषांसर्वेषांप्रतिबिंबनमित्युक्तेः ॥ ४ ॥

तस्माच्छिवंसुखंकरोतीतिशिवंकरः अतएवसुशंकरइत्यभिधासंज्ञायस्य शिवंकरश्चासौसुशंकराभिधश्चसचासौजगतांगुरुश्च तस्यशिवंकरसुशंकरस्यजगद्गुरोर्भगवतोभाष्यकारस्यप्रायशोयशोहृदयशोधकंकलयितुंअनुसंधातुंकथयितुंवासमीहामहे संपूर्वकस्यचेष्टार्थकस्यईहधातोर्लटिरूपं सम्यक्चेष्टांप्रयत्नंकुर्मः क्वचिदन्ययशसोऽपिकथनात्प्रायशइत्युक्तं तंविशिनष्टि पयोब्धेःक्षीरसमुद्रस्यविवरीभ्यःसूक्ष्मच्छिद्रेभ्यः

पयोब्धिविवरीसुनिःसृतसुधाझरीमाधुरीधुरीणभणिताधरीकृतफणाधराधीशितुः ॥
शिवंकरसुशंकराभिधजगद्गुरोःप्रायशोयशोहृदयशोधकंकलयितुंसमीहामहे॥५॥

सुनिःसृतायाःसुधायाअमृतस्यझरीणांसूक्ष्मप्रवाहाणांमाधुरीमधुरतातस्याःसकाशाद्धुरीणंश्रेष्ठमतिमधुरंयत्भणितंभाषितंतेनाधरीकृतःफणाधराणांसर्पाणामधीशितानियंताशेषोयेनतस्य अत्ररेफस्यासकृदावृत्त्यावृत्त्यनुप्रासःशब्दालंकारः एकस्याप्यसकृत्परइत्युक्तेः पृथ्वीवृत्तं जसौजसयलावसुग्रहयतिश्चपृथ्वीगुरुरितिलक्षणात् ॥ ५ ॥

शंकरगुणानुवर्णनेस्वस्यानर्हतामाशंक्यपरिहरति क्केति सदेवसोम्येदमग्रआसीदेकमेवाद्वितीयमित्यादिश्रुत्युक्तसदद्वितीयस्यबोधकत्वात्सद्गुरुः
सतांवागुरुः शंकरश्चासौसद्गुरुश्चतस्यगुणानांगणाःसमूहाः दिग्जालस्यकूलंरोधंकषंतिघ्नंतीतिदिग्जालकूलंकषाः सर्वकूलेत्यादिनाखच्‌ अरु
र्द्विषदजंतस्येतिमुम् दिग्जालमुल्लंघ्यगताइत्यर्थः कालेनवसंतादिकालेनोन्मीलितानांप्रफुल्लितानां मालतीत्युपलक्षणं मालत्यादिपुष्पाणांपरिम
लोविमर्दोत्थोजनमनोहरोगंधस्तस्यावष्टंभस्यमुष्टिंधयामुष्टिंधयंतिपिबंतीतिते कालोन्मीलितमालतीपरिमलघनादपिअधिकतरसुखकराइत्य
र्थः नाडीमुष्ट्योश्चेतिखश् इमेप्रसिद्धाःक्काहंजंतुरत्यंतायोग्यःक्क यद्यपीत्यध्याहार्यं हंतेतिहर्षे तथापिसद्गुरोर्विद्यातीर्थस्यशंकरस्यवाक्रूपारूप

क्केमेशंकरसद्गुरोर्गुणगणादिग्जालकूलंकषाःकालोन्मीलितमालतीपरिमलावष्टंभमु
ष्टिंधयाः ॥ क्काहंहंततथापिसद्गुरुरूपापीयूषपारंपरीमग्नोन्मग्नकटाक्षवीक्षणबलाद
स्तिप्रशस्तार्हता ॥ ६ ॥

स्यपीयूषस्यामृतस्यपारंपर्यापरंपरायांमग्नेनोन्मग्नेनचकटाक्षेणनिमीलनेमग्नत्वस्योन्मीलनउन्मग्नत्वस्यचारोपः वीक्षणमेवबलंतस्मात्प्रशस्ता
योग्यताममास्तीत्यर्थः अननुरूपयोर्घटनावर्णनेनविषमंवर्ण्यतेयत्रघटनाननुरूपयोरित्युक्तेनविषमेणप्राप्तायाअनर्हतायाविचार्य्यरूपकेणप्रति
षेधादाक्षेपालंकारस्यआक्षेपः स्वयमुक्तस्यप्रतिषेधोविचारणादित्युक्तस्यताभ्यांसंकरः अविश्रांतिजुषामात्मन्यंगांगित्वंतुसंकरइत्युक्तेः सूर्याश्वै ॥२॥
र्मसजस्तताःसगुरवःशार्दूलविक्रीडितं ॥ ६ ॥

अधन्यमकृतार्थमात्मानंधन्यंमन्यंतेइतिधन्यंमन्याः असज्जनंदुर्जनमात्मानंसुजनंमन्यंतेइतिसुजनंमन्याः उक्तसूत्रेणमुम् अब्धेःसमुद्रस्यकन्या
लक्ष्मीःसैवनटीचंचलत्वान्नर्तकीतस्यान्नृत्येननर्तनेनोन्मत्ताःधन्यंमन्याश्चतेविवेकशून्याश्चसुजनंमन्याश्चाब्धिकन्यानटीनृत्येनोन्मत्ताश्चेतिद्वंद्वो
वाद्वयोर्द्वयोःकर्मधारयेद्वंद्वोवा तेचतेनराधमेभ्योऽप्यधमाश्चतेषांकथायद्वा तेषांनराधमानामधमाश्चताःकथाश्चतासांसंमर्दाःसंघर्षाएवदुष्कर्द
मादुष्टपंकास्तैर्दिग्धांलिप्तांमेगिरंवाचंअद्यशंकरगुरोःक्रीडयासमुद्यद्यशएवपारावारःसमुद्रः पारावारःसरित्पतिरित्यमरःतस्यसमुच्चलज्झर्झरैर्वा
रिप्रवाहैःसंक्षालयामि स्फुटंयथास्यात्तथासम्यक्प्रक्षालयामीत्यर्थः तथाचोक्तंभगवतावेदव्यासेन असत्कीर्तनकांतारपरिवर्तनपांसुलां वा

धन्यंमन्यविवेकशून्यसुजनंमन्याब्धिकन्यानटीनृत्योन्मत्तनराधमाधमकथासंमर्ददुष्कर्दमैः॥दिग्धांमेगिरमद्य
शंकरगुरुक्रीडासमुद्यद्यशःपारावारसमुच्चलज्जलझरैःसंक्षालयामिस्फुटं॥७॥ वंध्यासूनुखरीविषाणसदृशक्षुद्र
क्षितींद्रक्षमाशौर्यौदार्यदयादिवर्णनकलादुर्वासनावासितां॥ मद्वाणीमधिवासयामियमिनस्त्रैलोक्यरंगस्थली
नृत्यत्कीर्तिनटीपटीरपटलीचूर्णैर्विकीर्णैःक्षितौ॥ ८ ॥

चंशौरिकथालापैर्गंगयेवपुनीमहे अत्ररूपकवृत्त्यनुप्रासयोरन्योन्यनिरपेक्षयोरेकत्रसमावेशात्तिलतंडुलवत्संसृष्टिःसैषासंसृष्टिरेतेषांभवेदैक्या
दिहस्थितिरित्युक्तेः ॥७॥ वंध्यासुतेनगर्दभीशृंगेणचतुच्छेनतुल्यायेक्षुद्राणांक्षितींद्राणांराज्ञांक्षमाशौर्यौदार्य्यदयादयस्तेषांवर्णनस्ययाकलात
ल्लक्षणयादुर्वासनयादुर्गंधिनावासितांदुर्गंधिव्याप्तांस्ववाचंयमिनोयतेःश्रीशंकरस्यत्रैलोक्यलक्षणायांरंगस्थल्यांनृत्यभूमिप्रदेशेनृत्यंतीचासौ
कीर्त्तिलक्षणानटीतस्याःपटीरस्यचंदनस्यपटलीसमूहःतस्याश्चूर्णैःक्षितौपृथिव्यांविकीर्णैःप्रस्तैरधिवासयामिसुगंधयामि ॥ ८ ॥

अयंप्रौढोनवकालिदासस्यमाधवस्यकवितासंतानरूपःसंतानकःकल्पवृक्षोऽद्यसमुद्यतःसुमनसांपंडितानांहर्षलक्षणामोदपरंपरांदद्यात् यथा कल्पवृक्षःसुमनसांदेवानांआमोदस्यातिसमाकर्षिणोगंधस्यसंततिंददातितद्वदित्यर्थः तंविशिनष्टि पीयूषद्युतेरमृतांशोश्चंद्रस्यखंडःशकलःमंडनमलंकारोयस्यतस्यशिवस्यकृपारूपांतरस्यश्रियायुक्तस्यगुरोर्यत्प्रेम्णःस्थेम्नास्थैर्येणसमर्हणंसम्यक्पूजनंतस्मिन्नर्हायोग्यामधुराव्याहाराउक्तयएवसूनानिपुष्पाणितेषामुत्करोनिचयोयस्मिन्सः अत्रकवितासंतानस्यकल्पवृक्षेणाभेदेनरूपेणरंजनाद्रूपकालंकारस्तदुक्तंविषय्यभेदताद्रूप्यरंजनंविषयस्ययत् रूपकंतदिति ॥ ९ ॥ सुमनसांसुखकरमपिवस्तुकुमनोभिर्विकृतंक्रियतइत्यालोच्यस्ववाचिविकारप्राप्तिंसंभाव्याह

पीयूषद्युतिखंडमंडनकृपारूपांतरश्रीगुरुप्रेमस्थेमसमर्हणार्हमधुरव्याहारसूनोत्करः ॥ प्रौढोयंनवकालिदासक
वितासंतानसंतानकोद्यादद्यसमुद्यतःसुमनसामामोदपारंपरीं ॥९॥ सामोदैरनुमोदितामृगमदैरानंदिताचंद
नैर्मंदारैरभिनंदिताप्रियगिराकाश्मीरजैःस्मेरिता ॥ वागेषानवकालिदासविदुषोदोषोज्झितादुष्कविव्रातैर्नि
ष्करुणैःक्रियेतविकृताधेनुस्तरुष्कैरिव ॥ १० ॥

सामोदैरिति आमोदेनहर्षेणवासहितैर्मृगाणांमदैःकस्तूरिकासंज्ञकैरनुमोदिताश्लाघितासामोदैरित्यस्योत्तरत्रापिसंबंधः सामोदैश्चंदनैरानंदिताऽधिनंदितातथासामोदैर्मंदारैःप्रियगिराभिनंदितातथासामोदैःकाश्मीरजैःप्रियगिरास्मेरिताविकासिताश्लाघितादोषैर्विवर्जितापिधेनुर्यद्वादोषारात्रिस्तस्यामुज्झितास्वस्थानाद्विमुक्तानिष्करुणैस्तरुष्कैर्म्लेंच्छैर्यथाविकृताक्रियते तरुष्कःसिल्हकेम्लेच्छजातावितिमेदिनी तथैवभूतासर्वदोषविनिर्मुक्तानवीनकालिदासस्यविदुषोमाधवस्यैषावाग्दुष्टानांकवीनांसमुदायैरतएवनिष्करुणैर्विकृताविकारमन्यथाभावंप्राप्ताक्रियेतेत्यर्थः ॥ १० ॥

एवंप्राप्तामनंतांचिंतांकाव्यकरणेप्रतिबंधकांवारयति यद्वेति यद्वादीनेषुदयालवःसहृदयाःपरकीयश्रमाद्यभिज्ञाःसौजन्यात्मिकायांकल्लोलिन्यांनद्यांदोलांदोलनंइतस्ततोभ्रमणंतदात्मकंयत्खेलनंतस्मिन्नेवैकंमुख्यंरसिकंस्वांतंमनोयेषांतेपरोक्तिमौक्तिकवज्जुषंतीतितथाभूताःसंतःसंति अतोऽनंतयाचिंतयाकिंनकिमपिसानकर्त्तव्येत्यर्थः तेषांदौर्लभ्यमाशंक्याह यद्वा कारुण्यस्यरत्नाकरःसमुद्रःपरगुरुःश्रीशंकरस्तुष्यति तथाचतत्संतुष्ट्यर्थमवश्यंयतितव्यमितिभावः अत्रपूर्वश्लोकात्प्राप्तचिंतायायद्वेत्यादिनाप्रतिषेधादाक्षेपालंकारः ॥ ११ ॥ ननुयत्रश्रीशंकरगुणवर्णनेबहवोऽपिप्रभग्नास्तत्रप्रवृत्तस्यतवसाहसमात्रमेवेतिचेत्सत्यंतथापिगुरुकटाक्षाअघटितमपिमदभीष्टंघटयितुंशक्ताइत्याहोपक्रम्येतिद्वाभ्यां॥श्रीशंकरगु

यद्वादीनदयालवःसहृदयाःसौजन्यकल्लोलिनीदोलांदोलनखेलनैकरसिकस्वांताःसमंतादमी ॥ संतःसंति
परोक्तिमौक्तिकजुषःकिंचिंतयानंतयायद्वातुष्यतिशंकरःपरगुरुःकारुण्यरत्नाकरः ॥ ११ ॥ उपक्रम्यस्तो
तुंकतिचनगुणान्शंकरगुरोःप्रभग्नाःश्लोकार्द्धेकतिचनतदर्द्धार्द्धरचने ॥ अहंतुष्टूषुस्तानहहकलयेशीतकिर
णंकराभ्यामाहर्तुंव्यवसितमतेःसाहसिकतां ॥ १२ ॥

रोर्गुणान्स्तोतुमुपक्रम्यकतिचनकेचित्श्लोकार्द्धेप्रभग्नाःकेचित्तुश्लोकपादरचनेप्रभग्नाः केनप्रभग्नाअपितुसर्वएवप्रभग्नाइतिवा अहंतान्तथाभूतान्गुणान्तुष्टूषुःस्तोतुमिच्छुरहहअत्यंतमन्याय्यंशीतकिरणंचंद्रंकराभ्यांहस्ताभ्यामाहर्तुंव्यवसितमतेःव्यवसितानिश्चितामतिर्यस्यतस्यबालस्यसाहसिकतांकलयेसंपादयामि अत्रस्वस्मिंस्तद्गतसाहसिकतापदार्थारोपान्निदर्शनालंकारः पदार्थवृत्तिमप्येकेवदंत्यन्यांनिदर्शनामित्युक्तेः शिखरिणी रसैरुद्रैश्छिन्नायमनसभलागःशिखरिणीतिलक्षणात् ॥ १२ ॥

यद्यप्येवंतथापिविपुलानांदुग्धाब्धेःक्षीरसमुद्रस्यलहरीणांप्रवाहाणांलसंतश्चकासंतोयेकल्लोलाबृहत्तरंगास्तेषामालिःपंक्तिस्तस्याः लसितेपरि
हासेएकरसिकामुख्यरसिकास्ततोप्यतिस्वच्छायतिपतेर्विद्यातीर्थस्यशंकरस्यवामीकटाक्षामूकानपिवाचालयितुंशक्ताःसमर्थामयिउल्लसंत्य
तःअघटितंयदभीष्टंतस्यममाघटिताभीष्टस्यघटनेभृशमतिशयेनशक्ताइत्यत्रकिंचित्रंकिमप्याश्चर्यंनभवतीत्यर्थः ॥ भृशमघटिताभीष्टस्यघटने
किंचित्रमितिवा ॥ १३॥ एवमपिचित्तस्थैर्यमलभमानोजगज्जननींसरस्वतींप्रार्थयते अस्मदिति अद्वैताचार्यपादस्तुत्याश्रीशंकराचार्यपादस्तु

तथाप्युज्जृंभंतेमयिविपुलदुग्धाब्धिलहरीलसत्कल्लोलालीलसितपरिहासैकरसिकाः ॥ अमीमूकान्वाचाल
यितुमपिशक्तायतिपतेःकटाक्षाःकिंचित्रंभृशमघटिताभीष्टघटने ॥ १३ ॥ अस्मज्जिह्वाग्रसिंहासनमुपन
यतुस्वोक्तिधारामुदारामद्वैताचार्यपादस्तुतिकृतसुकृतोदारताशारदांबा ॥ नृत्यन्मृत्युंजयोच्चैर्मुकुटतटकुटी
निःस्रवत्स्वःस्रवंतीकल्लोलोद्वेलकोलाहलमदलहरीखंडिपांडित्यहृद्यां ॥ १४ ॥

त्याकृतंसंपादितंयत्सुकृतंपुण्यंतेनोदारतायस्याः कृतंसुकृतंयेनतस्मिन्मयिउदारतायस्याइतिवा साशारदांबानृत्यतोमृत्युंजयस्यशिवस्योच्चैर्मुकु
टतटकुट्यानिःस्रवंतीयास्वःसरित् गंगातस्याःकल्लोलानामुद्वेलोऽनतिवेलोऽत्यर्थोयःकोलाहलस्तस्यमदोगर्वोऽहंकारस्तस्यलहरीणांखंडिखंडन
कर्तृयत्पांडित्यंतेनहृद्यांमनोज्ञांउदारांविशालांस्वीयांव्याहारधारां अस्मज्जिह्वाग्रमेवसिंहासनंमुपनयतुजिह्वाग्रलक्षणंसिंहासनसमीपंप्रापयतु
अभ्यर्थनायांलोट् स्रग्धराम्रभ्नैर्यानांत्रयेणत्रिमुनियतियुतास्रग्धराकीर्त्तितेयमितिलक्षणात् ॥ १४ ॥

ननुदुर्घटेऽर्थेतववाचःपलायनमेवयुक्तं मध्येऽसामर्थ्यवशान्निवृत्तौचिरार्जितयशोनाशसंभवादितिचेदिदमेवविचार्य्यपलायितवतींमद्वाचंगु
रोर्गौरवाद्बलात्प्रत्याहृत्यकविगणोनियुंक्तइत्याह क्वेति इदंशंकरसद्गुरोःसुचरितंक अहंवराकीक्षुद्राक अतश्चिरार्जितंममयशःकथंकुतोनिर्बध्ना
सिनाशयसि अंबुधौसमुद्रेमांममयशोवाकिमर्थंमज्जयसिइत्युक्त्वापलायितवतींचपलांवाचंबलात्प्रत्याहृत्यकविसमूहोनियुंक्ते प्रेरयतीतिचि
त्रंगुरोर्गौरवं वंश० ॥ १५ ॥ काव्यरचनायांप्रवृत्तामद्वाणीक्रूराणांकवितावतांशैलीमनुसरिष्यति इतिसाक्रोशमाह रुक्षेति ॥ रुक्षाचासौएका

क्वेदंशंकरसद्गुरोःसुचरितंक्वाहंवराकीकथंनिर्बध्नासिचिरार्जितंममयशःकिंमज्जयस्यंबुधौ ॥ इत्युक्त्वाचप
लांपलायितवतींवाचंनियुंक्तेबलात्प्रत्याहृत्यगुणस्तुतौकविगणश्चित्रंगुरोर्गौरवं ॥ १५ ॥ रुक्षैकाक्षरवाक्
निघंटुशरणैरौणादिकप्रत्ययप्रायैर्हंतयङंतदंतुरतरैर्दुर्बोधदूरान्वयैः ॥ क्रूराणांकवितावतांकतिपयैःकष्टेन
कृष्टैःपदैर्हाहास्याद्वशगाकिरातविततेरेणीववाणीमम ॥ १६ ॥

क्षराचासौवाक्चसाचनिघंटवःकोशाश्चशरणंयेषांतैः औणादिकाःप्रत्ययाःप्रायेणयेषुतैः यङंतानिचतानिदंतुरतराणिविषमतराणिदंतुरंवाच्य
वाद्बिद्याद्विषमोन्नतदंतयोरितिविश्वप्रकाशः यङंतानिचदंतुरतराणिचतैरितिवा दुर्बोधानिचतानिदूरान्वयानिचदुर्बोधानिचदूरान्वयानिचैंतिवा
तैःकष्टेनकृष्टैःक्रूराणांकवितावतांकतिपयैःकैश्चित्पदैर्हाहाममवाणीवशगास्यात् यथाएणीमृगीकिराताना़ंविततेःपंक्तेस्तद्वदित्यर्थः॥१६॥ एवंत
र्हिकिमर्थंकाव्यरचनायांप्रवृत्तस्त्वमितिचेत् श्रीशंकराचार्यस्यगुणानुवर्णनेनस्वस्यकृतकृत्यतासंपादनार्थमित्याशयेनाह नेतायत्रेति यत्रयस्मि
न्काव्येभगवत्पादेतिसंज्ञायस्यसमहेशोनेतामुख्यःस्वामीवर्ण्यइतियावत् उल्लसतिप्रकाशते तस्यकाव्यस्यतददोषौशब्दार्थौसगुणावनलंकृती

पुनःक्वापीत्युक्तस्वरूपस्यप्रभुसंमितशब्दप्रधानवेदादिशास्त्रेभ्यःसुहृत्संमितार्थतात्पर्यवदितिहासपुराणादिभ्यश्चशब्दार्थयोर्गुणभावेनरसांगभूत
व्यापारप्रवणतयाविलक्षणस्यकांतिवसरसतापादनेनाभिमुखीकृत्योपदेशकर्त्तुर्लोकोत्तरवर्णनानिपुणस्यकवेःकर्मणःकर्त्ताव्यासइवाचलःस्थि
रश्चासौकविश्रेष्ठश्चेतिव्यासाचलकविवरोमाधवोधन्यःकृतकृत्यःनन्वविद्याक्षतिपूर्वकब्रह्मानंदप्राप्त्याकृतकृत्यतायावेदांतसिद्धांतत्वात्कथंतद्व्य
तिरिक्तरसयुक्तकाव्यकरणेनकृतकृत्यतेत्यतआह यत्रयस्मिन्काव्येशांतिःशांतिसंज्ञोरसःप्रकचतिप्रकाशते रसंविशिनष्टि उज्वलाद्यैःशेषैरुप
सर्जनभूतैःशेषवान्शेषीप्रधानभूतइतियावत्उज्वलःशृंगारः शृंगारःशुचिरुज्वलइत्यमरःआद्यपदेनवीरकरुणाऽद्भुतहास्यभयानकबीभत्सरौद्रा
ख्यारसागृह्यंते यत्रयस्मिन्काव्येअविद्याक्षतिरपिफलंक्षतेरन्यत्रफलत्वाभावात्अपिशब्दस्तथाचैवंविधकाव्यकर्त्ताधन्यएवेतिभावः तस्यमाध

नेतायत्रोल्लसतिभगवत्पादसंज्ञोमहेशःशांतिर्यत्रप्रकचतिरसःशेषवानुज्ज्वलाद्यैः ॥ यत्राविद्याक्षतिरपिफ
लंतस्यकाव्यस्यकर्त्ताधन्योव्यासाचलकविवरस्तत्कृतिज्ञाश्चधन्याः ॥ १७॥ तत्रादिमउपोद्घातोद्वितीयेतु
तदुद्भवः ॥ तृतीयेतत्तदमृतांधोवतारनिरूपणं ॥ १८ ॥

वस्यकृतियत्नंजानंतीतितत्कृतिज्ञास्तेऽपिधन्याः मंदाक्रांता मंदाक्रांताजलधिषडगैम्भौनतौताद्गुरूचेदितिलक्षणात् ॥ १७ ॥ अथशांकरींकथां
विस्तरेणनिरूपयितुंप्रथमंतावच्छ्रोतुःसुखप्रतिपत्तयेषोडशसर्गैर्निरूप्यांतांसंक्षिप्यदर्शयतितत्रेत्यादिना तत्रषोडशसर्गात्मकेकाव्येआदिमेआ
द्येसर्गेउपोद्घातः चिंतांप्रकृतिसिध्यर्थामुपोद्घातंप्रचक्षतेइत्युक्तःशिवदेवतासंवादादिरूपोनिरूपितः द्वितीयेसर्गेतुतस्यभगवतोमहेशस्योद्भव
आविर्भावः तृतीयसर्गेऽमृतमंधोऽन्नंअदनीयंयेषांअदेर्नुम्धौचअदेर्भक्तेवाच्येऽसुनुनुमागमौतस्यधादेशश्चतेषांतेषाममृतांधसांदेवानांअवतार
स्यनिरूपणंतस्यतस्यामृतांधसोऽवतारस्येतिवा ॥ १८ ॥

चतुर्थेसर्गेअष्टमवर्षात्प्राक्चरितमष्टमप्राक्चरितंशुद्धंचतदष्टमप्राक्चरितंतस्यमहेशस्यशुद्धाष्टमप्राक्चरितंस्थितंशुद्धत्वंचप्राकृतचरितविलक्ष
णत्वं पंचमेसर्गेतस्ययोग्यायाजीवन्मुक्तिसुखसाधनस्यचतुर्थाश्रमस्यप्राप्तेर्निरूपणंयोग्यस्यसुखाश्रमस्येतिवा ॥ १९ ॥ याएषाशुद्धात्मवि
द्यासंप्रदायादागतामहताकालेनसंप्रदायस्यविच्छिन्नत्वात्गतातस्याःशुद्धात्मविद्यायाप्रतिष्ठितिःसम्यक्स्थापनंषष्ठेसर्गेस्थितं ॥ २० ॥ सप्त
सर्गेतस्यशंकराचार्यस्यव्यासाचार्यस्यचपरस्परसंदर्शनात्मकंविचित्रमाश्चर्यंस्थितं अष्टमेसर्गेमंडनार्ययोर्मंडनभाष्यकारयोःसंवादःस्थितः
॥ २१ ॥ नवमेसर्गेसरस्वतीसाक्षिकंमुनेर्यत्सार्वज्ञंतस्ययोनिर्वाहस्तदुपायस्यचिंतनंस्थितं दशमेसर्गेयोगशक्त्याभूपतेरमरकाभिधस्यराज्ञः

चतुर्थसर्गेतच्छुद्धाष्टमप्राकुचरितंस्थितं॥ पंचमेतद्योग्यसुखाश्रमप्राप्तिनिरूपणं ॥ १९॥ महतानेहसायैषा
संप्रदायागतागता ॥ तस्याःशुद्धात्मविद्यायाःषष्ठेसर्गेप्रतिष्ठितिः ॥ २० ॥ तद्व्यासाचार्यसंदर्शविचित्रंस
प्तमेस्थितं ॥ स्थितोऽष्टमेमंडनार्यसंवादोनवमेमुनेः ॥ २१ ॥ वाणीसाक्षिकसार्वज्ञनिर्वाहोपायचिंतनं ॥
दशमेयोगशक्त्याभूपतिकायप्रवेशनं ॥ २२ ॥ बुध्वामीनध्वजकलास्तत्प्रसंगप्रपंचनं ॥ सर्गएकादशेतूग्र
भैरवाभिधनिर्जयः ॥ २३ ॥ द्वादशेहस्तधात्र्यार्यतोटकोभयसंश्रयः ॥ वार्तिकांतब्रह्मविद्याचालनंतुत्रयो
दशे ॥ २४ ॥ चतुर्दशेपद्मपादतीर्थयात्रानिरूपणं ॥ सर्गेपंचदशेतूक्तंतदाशाजयकौतुकं ॥ २५ ॥

येशरीरेप्रवेशनंस्थितं ॥ २२ ॥ मीनध्वजस्यकामस्यकलाबुध्वातासांकलानांप्रसंगस्यप्रपंचनंप्रकटीकरणमितिपूर्वेणान्वयः एकादशेसर्गे
तूग्रभैरवाभिधस्यकापालिकस्यनिर्जयःस्थितः ॥ २३ ॥ द्वादशेसर्गेहस्तामलकार्यतोटकोभयसंश्रयःद्वयोःशिष्यत्वेनाश्रयणंस्थितं त्रयोदशे
सर्गेतुवार्त्तिकांतायाःब्रह्मविद्यायाश्चालनंप्रचारःस्थितः ॥ २४ ॥ चतुर्दशेसर्गेपद्मपादस्यतीर्थयात्रायानिरूपणं पंचदशेसर्गेतुतस्यशंकर
स्याशाजयात्मकंकौतुकंउक्तं दिग्विजयस्यकौतुकमितिवा ॥ २५ ॥

षोडशेसर्गेतस्यमहात्मनःशारदापीठवासःस्थितः इत्येवंप्रकारेणषोडशभिःशांकरीकथाप्रतिपादनीया ॥ २६॥ सैषाशांकरीकथाकलिमल
नाशकर्त्रीसकृच्छ्रवणेनापिकाम्यमानपुरुषार्थचतुष्टयप्रदानानाप्रश्नोत्तरैर्मनोज्ञाविदुषांप्रमोदार्थमारभ्यते॥२७॥ इत्थंसंग्रहेणशांकरीकथांनि
रूप्यतस्याविस्तरेणनिरूपणंप्रतिज्ञायतदुपोद्घातत्वेनकथांप्रस्तौति एकदेति एकदाएकस्मिन्कालेरूप्याचलेकैलासेस्थितंदेवानामिंद्रादीनांदेवं
महादेवंपूर्वाचलस्थंचंद्रमिवदेवताउपतस्थिरेउपासांचक्रिरे देवताब्रह्माद्याअत्रयाह्याः निगमाचारपरिभ्रष्टानागमाचाररतान्विप्रादिवर्णान

षोडशेशारदापीठवासस्तस्यमहात्मनः ॥ इतिषोडशभिःसर्गैर्व्युत्पाद्याशांकरीकथा ॥ २६ ॥ सैषाकलि
मलच्छेत्रीसकृच्छ्रुत्वापिकामदा ॥ नानाप्रश्नोत्तरैरम्याविदामारभ्यतेमुदे ॥ २७॥ एकदादेवतारूप्याचल
स्थमुपतस्थिरे ॥ देवदेवंतुषारांशुमिवपूर्वाचलस्थितं ॥ २८ ॥ प्रसादानुमितस्वार्थसिद्धयःप्रणिपत्यतं ॥
मुकुलीकृतहस्ताब्जाविनयेनव्यजिज्ञपन् ॥ २९ ॥ विज्ञातमेवभगवन्विद्यतेयद्धितायनः ॥ वंचयन्सुग
तान्बुद्धवपुर्धारीजनार्दनः ॥ ३० ॥

वलोक्यसत्यलोकगतेननारदेनप्रेरितोब्रह्मास्वभक्तादिसहितःशिवलोकमागत्यप्रणिपत्यपंचवक्त्रंशिवमूचेइतिप्राचीनविजयोक्तेः॥ २८ ॥ उ
स्ययत्कृतवत्यस्तदाह उपासनयाप्रसादितस्यशिवस्यप्रसन्नतारूपेणलिंगेनानुमितास्वार्थत्यसिद्धिर्याभिस्ताः आमुकुलानिमुकुलीकृतानि
स्तकमलानियाभिस्ताबद्धांजलयोदेवदेवंप्रणिपत्यप्रकर्षेणनम्रीभूयव्यजिज्ञपन्विज्ञापनंकृतवत्यः॥ २९ ॥ तदेवोदाहरति हेभगवन्नोऽस्माक
हितायबुद्धवपुर्धारीजनार्दनःसुगतान्वंचयन्यद्विद्यतेस्मतत्त्वयाविज्ञातमेव ॥ ३० ॥

यद्यपिजनार्दनोऽस्मद्धितायदैत्यान्पूर्वंवंचितवान् तथापीदानींतेनबुद्धेनप्रणीतारचितायेआगमास्तदालंबैर्बौद्धैर्दृश्यतेकर्मोपासनाज्ञानंचयेनयत
स्मिन्निति वा तद्दर्शनंकर्मादिप्रतिपादकंवेदादिशास्त्रंतद्दूषकैर्बौद्धैर्धात्रीपृथिवीव्याप्ता यथासंतमसैर्गाढांधकारैरात्रिस्तद्वत्तेषांनिराकरणेत्वमेवप्र
भुरितिसूचयितुंप्रभोइतिसंबोधनं त्वयिप्रभौसतीदमत्यंतानुचितमितिवासंबोधनाशयः॥३१॥अनर्थरूपंतेषांकृत्यमाहुः वर्णाश्रमाणांयेसम्य
चारास्तान्द्विषंति यतोब्रह्माणंब्राह्मणंवेदंतपोब्रह्मचविद्विषंतीतिब्रह्मविद्विषः अतएववेदवचनानांजीविकामात्रतांब्रुवंति वेदाजीविकार्थंनिर्मि
इतिकथयंति हेप्रभो ॥ ३२ ॥ न्यासंसंन्यासंगताःप्राप्ताः ॥ ३३ ॥ क्रतुरित्यक्षरद्वयेश्रुतेऽपिसतिश्रोत्रेपिदधतिकर्णपिधानंकुर्वंति ॥ ३४॥

तत्प्रणीतागमालंबैर्बौद्धैर्दर्शनदूषकैः॥ व्याप्तेदानींप्रभोधात्रीरात्रिःसंतमसैरिव ॥३१॥ वर्णाश्रमसमाचारं
न्द्विषंतिब्रह्मविद्विषः॥ ब्रुवंत्याम्नायवचसांजीविकामात्रतांप्रभो ॥ ३२ ॥ नसंध्यादीनिकर्माणिन्यासंवानक
दाचन॥करोतिमनुजःकश्चित्सर्वेपाखंडतांगताः॥ ३३ ॥ श्रुतेपिदधतिश्रोत्रेक्रतुरित्यक्षरद्वये॥ क्रियाःकथं
वर्त्तेरन्कथंक्रतुभुजोवयं ॥३४॥ शिवविष्ण्वागमपरैर्लिंगचक्रादिचिह्नितैः॥ पाखंडैःकर्मसंन्यस्तंकारुण्यमि
वदुर्जनैः ॥ ३५ ॥ अनन्येनैवभावेनगच्छंत्युत्तमपूरुषं ॥ श्रुतिःसाध्वीमदक्षीबैःकावाशाक्यैर्नदूषिता ॥३६॥
सद्यःकृत्तद्विजशिरःपंकजार्चितभैरवैः॥ नध्वस्तालोकमर्यादाकावाकापालिकाधमैः ॥ ३७॥

शिवेतिस्पष्टोर्थः ॥ ३५ ॥ यथासाध्वीपतिव्रताऽनन्येनैवभावेनस्वपतिमनुसरंतीमदोन्मत्तैर्दुष्टैर्दूष्यतेतथोत्तमपुरुषंक्षराक्षरातीतंपरमात्मानंअ
नन्येनैवभावेनगच्छंतीश्रुतिःसाध्वीमदक्षीबैःशाक्यैर्बौद्धैःकावानदूषिताऽपितुसर्वैवदूषिता तथाचोत्तमपुरुषेणत्वयास्वप्रतिपादिकाश्रुतिरवश्यंर
क्षणीयेतिभावः॥३६ ॥ सद्यःकृत्तानिच्छिन्नानिद्विजानांशिरांस्येवपंकजानितैरर्चितोभैरवोयैस्तैःकापालिकाधमैःलोकमर्यादाकावानध्वस्ता
किंतुसर्वैवनाशिताइत्यर्थः ॥ ३७ ॥

पदंदत्वागत्वा ॥ ३८ ॥ तत्तस्मादुत्साद्यविनाश्य श्रौतंवर्त्मवैदिकंमार्गं ॥ ३९ ॥ मानुष्यमवलंब्यमनुष्यभावमाश्रित्यवोयुष्माकंमनोरथंवांछां पूरयिष्ये ॥ ४० ॥ किंकुर्वन्नित्यपेक्षायामाह दुष्टाचारविनाशायेति ब्रह्मप्रतिपादकानांसूत्राणांतात्पर्यार्थस्यविशेषेणनिर्णयोयेनतत् अल्पाक्षरमसंदिग्धंसारवद्विश्वतोमुखं अस्तोभमनवद्यंचसूत्रंसूत्रविदोविदुः सूत्रार्थोवर्ण्यतेयत्रवाक्यैःसूत्रानुकारिभिः स्वपदानिचवर्ण्यंतेभाष्यंभाष्यविदोविदुरितिसूत्रभाष्यलक्षणश्लोकौद्रष्टव्यौ॥४१॥ मोहनमज्ञानंप्रकृतिरुपादानंयस्यतच्चतत्द्वैतमेवध्वांतंगाढंतमस्तस्यनिरसनेमध्यान्हसूर्यैश्चतुर्भिश्चतुरैःकुशलैःशिष्यैःसहितश्चतुर्भिर्भुजैर्हरिवत् ॥ ४२ ॥ यतींद्रोनाम्नाशंकरोमहीतलेभविष्यामितथाभवंतोपिमानुषींतनुमाश्रिताःसर्वेस्वर्ग

॥ ७॥

अन्येपिबहवोमार्गाःसंतिभूमौसकंटकाः॥ जनैर्येषुपदंदत्वादुरंतंदुःखमाप्यते॥ ३८॥ तद्भवाँल्लोकरक्षार्थमुत्साद्यनिखिलान्खलान्॥वर्त्मस्थापयतुश्रौतंजगद्येनसुखंव्रजेत्॥३९॥इत्युक्तोपरतान्देवानुवाचगिरिजाप्रियः॥ मनोरथंपूरयिष्येमानुष्यमवलंब्यवः॥ ३९॥ दुष्टाचारविनाशायधर्मसंस्थापनायच॥भाष्यंकुर्वन्ब्रह्मसूत्रतार्यर्थविनिर्णयं॥ ४१ ॥ मोहनप्रकृतिद्वैतध्वांतमध्याह्नभानुभिः॥ चतुर्भिःसहितःशिष्यैश्चतुरैर्हरिवद्भुजैः ॥ ४२ यतींद्रःशंकरोनाम्नाभविष्यामिमहीतले॥मद्वत्तथाभवंतोपिमानुषींतनुमाश्रिताः ॥ ४३॥ तंमामनुसरिष्यंतिवैत्रिदिववासिनः॥ तदामनोरथःपूर्णोभवतांस्यान्नसंशयः ॥ ४४ ॥ ब्रुवन्नेवंदिविषदःकटाक्षानन्यदुर्लभान् कुमारेनिदधेभानुःकिरणानिवपंकजे॥ ४५॥

॥५॥

वासिनोदेवास्तंयतींद्रंशंकरंमामनुसरिष्यंतितदाभवतांमनोरथःपूर्णःस्याद्भविष्यति नसंशयः अस्मिन्नर्थेसंशयोनकर्त्तव्यइत्यर्थः ॥ ४३॥ ४४ ततोयद्वृत्तंतदाह ब्रुवन्निति एवमनेनप्रकारेणदिविषदःदेवान्प्रतिब्रुवन्सअन्यदुर्लभान्कटाक्षान्कुमारेस्वामिकार्तिकेनिदधेयथासूर्यःपंकजेकिरणान्स्थापयतितद्वदित्यर्थः ॥ ४५ ॥

क्षीरनीरनिधेःक्षीरसमुद्रस्यवीचिभिस्तुल्यान्कटाक्षान्प्राप्यगुहःकुमारोमुमुदे यथाक्षीराब्धिवीचिसहकृतान्तुल्यान्वाचंद्रसंबंधिनोरश्मीन्प्राप्यजलधिर्मोदमाप्नोतितद्वत् ॥४६॥ चंद्रशेखरःशिवःस्वसुतममंदबुद्धिमंतंस्कंदमवदत् उक्तवान् चंद्रशेखरंविशिनष्टि दंतात्मकैश्चंद्रातपैश्चंद्रजत्स्नाभिरानंदिनोवृंदारकादेवाएवचकोरकायस्य दंतलक्षणानांचंद्राणामातपैरितिवा पाठांतरेतुक्रियाविशेषणं ॥ ४७॥ यदुवाचतदुदाहरति गदुद्धारविषयंश्रेयःसाधनंवचनं हेसौम्यश्शृणुश्रोतुंसावधानोभव कांडत्रयात्मकेकर्मोपासनाज्ञानभेदेनवृंदत्रयात्मकेवेदेप्रकर्षेणोद्धृतेसतिनामुद्धृतिःस्यात् ॥ ४८ ॥ तेषांद्विजानांरक्षणेसतिसमस्तंजगतीतलंरक्षितंस्यात् वर्णाश्रमधर्माणांततेःसंततेस्तदधीनत्वतः द्विजाधीनत्वतः ल्युत्तरान्वयि ॥ ४९॥ ततस्तस्मादिदानींइदमुद्धार्यमित्यभिप्रायवतोममैतद्वृतात्पूर्वंगूढाशयाभिज्ञौविष्णुशेषौममसमीपगौमध्यमंकांडंदेवानं

क्षीरनीरनिधेर्वीचिसचिवान्प्राप्यतान्गुहः॥कटाक्षान्मुमुदेरश्मीनुदन्वानैंदवानिव॥४६॥अवदन्नंदनंस्कंदमम दंचंद्रशेखरः॥दंतचंद्रातपानंदिवृंदारकचकोरकः॥४७॥शृणुसौम्यवचःश्रेयोजगदुद्धारगोचरं॥कांडत्रयात्मके वेदेप्रोद्धृतेस्याद्द्विजोद्धृतिः॥ ४८॥ तद्रक्षणेरक्षितंस्यात्सकलंजगतीतलं॥ तदधीनत्वतोवर्णाश्रमधर्मततेस्ततः ॥ ४९॥ इदानीमिदमुद्धार्यमितिवृत्तिमतःपुरा॥ममगूढाशयविदौविष्णुशेषौसमीपगौ॥५०॥

इमुद्धर्तुंतौमयैवानुज्ञातौभूमावंशतोऽवतीर्यसंकर्षणपतंजलीमुनीभूत्वामुदोपास्तियोगकांडस्यकृतौकर्त्तारौस्थितौकरणार्थमितिवा अयिमंज्ञानकांडंत्वहमुद्धरिष्यामीतिदेवताःप्रतिसंप्रतिजानेस्मप्रतिज्ञांकृतवानस्मि भवानपिजानात्येवत्वंतुजैमिनीयन्यायसमुद्रस्यशरत्पौर्णमासीचंद्रोभवभूत्वाचब्रह्मणःकृतेब्राह्मणस्यवेदस्यहिरण्यगर्भस्यतपसःपरब्रह्मणश्चार्थेविशिष्टकर्मकांडस्योद्धरणादधुनासुब्रह्मण्यइतिख्यातिगमिष्यसीतिपंचानांयोजना ॥ ५० ॥

॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ नैगमींवैदिकींआम्नायार्थस्यवेदार्थस्यविरोधिनः ॥ ५५ ॥ भूसुरःब्राह्मणः ॥ ५६ ॥ प्रभोःशिवस्यवाणींवाचं विधेर्हिरण्यगर्भस्यापिविधायिनींप्रवृत्तिकरींवुधानीकपतिर्देवसेनापतिर्गुहः तथास्त्वितिसुधाधारामिवप्रतिजग्राह ॥ ५७ ॥ दिवंस्वर्गं ॥ ५८ ॥ कृत्रिमयारचितयाश्रद्धयायुक्तः क्रौंचारिःक्रौंचाख्यपर्वतस्यशत्रुंगुहं॥५९॥ तारकस्यदैत्यविशेषस्यारातिःशत्रुःस्कंदःमहीतलेअजनिष्टप्रादुरभू

मध्यमंकांडमुद्धर्तुमनुज्ञातौमयैवतौ॥ अवतीर्यांशतोभूमौसंकर्षणपतंजली॥ ५१ ॥ मुनीभूत्वामुदोपास्तियोग
कांडकृतौस्थितौ॥अग्रिमंज्ञानकांडंतूद्धरिष्यामीतिदेवताः ॥५२॥ संप्रतिप्रतिजानेस्मजानात्येवभवानपि॥ जै
मिनीयनयांभोधेःशरत्पर्वशशीभव ॥५३॥ विशिष्टंकर्मकांडंत्वमुद्धरब्रह्मणःकृते॥ सुब्रह्मण्यइतिख्यातिंगमिष्य
सिततोऽधुना॥ ५४ ॥ नैगमींकुरुमर्यादामवतीर्यमहीतले॥निर्जित्यसौगतान्सर्वानाम्नायार्थविरोधिनः ॥५५॥
ब्रह्मापितेसहायार्थंमंडनोनामभूसुरः॥ भविष्यतिमहेंद्रोऽपिसुधन्वानामभूमिपः॥ ५६॥ तथेतिप्रतिजग्राहवि
धेरपिविधायिनीं॥वुधानीकपतिर्वाणींसुधाधारामिवप्रभोः॥ ५७॥ अथेंद्रोनृपतिर्भूत्वाप्रजाधर्मेणपालयन्
दिवंचकारपृथिवींस्वपुरीममरावतीं ॥ ५८॥ सर्वज्ञोऽप्यसतांशास्त्रेकृत्रिमश्रद्धयान्वितः॥ प्रतीक्षमाणःक्रौंचा
रिंमेलयामाससौगतान् ॥ ५९ ॥ ततःसतारकारातिरजनिष्टमहीतले॥ भट्टपादोऽभिधायस्यभूषादिक्सुदृशामभू
भूत्॥ ६० ॥ स्फुटयन्वेदतात्पर्यमभाज्जैमिनिसूत्रितं॥ सहस्रांशुरिवानूरुव्यंजितंभासयन्जगत्॥ ६१॥

यस्यभट्टपादइत्यभिधासंज्ञादिक्सुदृशां दिगंगनानांभूषाअलंक्रियाअभूत् ॥ ६०॥ अवतारकृत्यंदर्शयतिस्फुटयन्निति जैमिनिनासूत्रैःसूचित
दस्यतात्पर्यंस्फुटयन्नभात्अराजत् यथाऽनूरुणाऽरुणेनव्यंजितंकिंचित्प्रकाशितंजगत्सम्यक्भासयन्सहस्रांशुःसूर्योराजतेतद्वदित्यर्थः ॥६१

गोलतादिपिहितोदरेभ्य
सभट्टपादःप्रत्युद्गम्यप्रत्युत्थानाभिगमनेविधायऊर्ध्वंप्राणाह्युत्क्रामंतियूनःस्थविरआगते॥प्रत्युत्थानाभिवादाभ्यांपुनस्तान्प्रतिपद्यतेऽपिअन्यथानीतेसति
नुसरन्निितिभावः॥६२॥सुरभिःसुगंधिःवसंतोवाद्युवनींस्वर्गवनीं॥६३॥ सभायांसमीपेविटपिनंवृक्षंश्रितस्यकोकिलस्यकूजितं॰ यंत्रोपलेषुयंत्रा
तद्व्याजात्तन्मिषेणराजानंप्रतिपंडिताग्रणीर्भट्टपादोजगादवभाषे॥६४॥यदुक्तवान्तदुदाहरति पिकहेकोकिलमलिनैर्नीचैःश्रुते
पीडाकरोनिर्ह्रादःशब्दोयेषांतैःकाककुलैस्तेतवसंगोनस्याच्चेत्तदाश्लाघनीयःस्तुत्योभवेः एतद्व्याजेनमलिनैर्नीचैःकाकवृंदस्यातदद्भुतं
जाश्रद्धांश्रु
राज्ञःसुधन्वनःप्रापनगरींसजयन्दिशः॥ प्रत्युद्गम्यक्षितींद्रोऽपिविधिवत्तमपूजयत्॥ ६२॥ सोभिन्न मणिमं
पमासीनःकांचनासने॥तांसभांशोभयामाससुरभिर्द्युवनीमिव ॥ ६३॥ सभासमीपविटपिश्रितकोकि वःसंधा
तं॥ श्रुत्वाजगादतद्व्याजाद्राजानंपंडिताग्रणीः ॥ ६४ ॥ मलिनैश्चेन्नसंगस्तेनीचैःकाककुलैःपिक॥ श्रुति म्यसंश
र्ह्रादैःश्लाघनीयस्तदाभवेः॥६५॥ षडभिज्ञानिशम्येमांवाचंतात्पर्यगर्भितां॥ नितरांचरणस्पृष्टाभुजंग ८३॥
धुः॥ ६६॥ छित्वायुक्तिकुठारेणवुद्धसिद्धांतशाखिनं॥ सतद्ग्रंथैंधनैश्चीर्णैःक्रोधज्वालामवर्द्धयत्॥ ६७॥ सास
भावदनैस्तेषांरोषपाटलकांतिभिः॥ वभौबालातपाताम्रैःसरसीवसरोरुहैः॥ ६८॥

दूषकनिर्ह्रादैःतेसंगोनस्याच्चेत्तदात्वंश्लाघनीयोभवेरितिराजानंप्रत्युक्तवानित्यर्थः गूढोक्तिरलंकारः गूढोक्तिरन्योद्देश्यंचेद्यदन्यंप्रतिकथ्यतेइ
त्युक्तेः॥ ६५ ॥ षडभिज्ञाःबौद्धाःनिशम्यश्रुत्वा ॥ ६६ ॥ बुद्धसिद्धांतएवशाखीवृक्षस्तंसभट्टपादःयुक्तिकुठारेणछित्वातेषांबुद्धानांग्रंथैरेवेंधनै
श्चीर्णैरुपचितैःक्रोधज्वालामवर्द्धयत् ॥६७॥ सासभातेषांबुद्धानांवदनैर्मुखैरोषेणकोपेनपाटलाश्वेतरक्ताकांतिर्येषांतैर्बभाचकाशेबालातपेना
ताम्रैरीषद्रक्तैःसरोरुहैःकमलैःसरसीव ॥ ६८ ॥

तेषुभट्टपादादिषुसाक्षेपंयथास्यात्तथाप्रतिपादनंकुर्वत्सुतथापरस्परंखंडनंकुर्वत्सुसत्सुरसातलंविदारयन्निवनिर्घोषोनादउदतिष्ठत् ॥ ६ ९ ॥ यथा देवानामिंद्रेणपक्षेषुपृथुलेनकर्कशेनवज्रेणक्षताःधराधराःपर्वताःअधःनिपेतुः तथादेवेंद्रस्थानीयेनबुधानांपंडितानामिंद्रेणभट्टपादेनतथागताः सुगताः धर्मराजस्तथागतइत्यमरः तएवधराधराःतत्क्षणंतस्मिन्नेवक्षणेव्यूढोविन्यस्तःपृथुलोवासश्चासौकर्कशोदृढश्चसचासौतर्कश्चतेनपक्षेषुक्षताःखंडिताअधःपेतुः निकृष्टतांप्राप्ताइत्यर्थः ॥ ७०॥ सविशेषेणसर्वंजानातीतिविज्ञःसर्वज्ञःभट्टपादःद्विषांशत्रूणांसुगतानांसर्वज्ञपदमसहमानइ

उपन्यस्यत्सुसाक्षेपंखंडयत्सुपरस्परं ॥ तेषूदतिष्ठन्निर्घोषोभिंदन्निवरसातलं ॥६९॥ अधःपेतुर्बुधेंद्रेणक्षताःपक्षेषु तत्क्षणं ॥ व्यूढकर्कशतर्केणतथागतधराधराः ॥७०॥ ससर्वज्ञपदंविज्ञोऽसहमानइवद्विषां ॥चकारचित्र[illegible]न्यस्ता नेतान्मौनविभूषितान् ॥ ७१ ॥ ततःप्रक्षीणदर्पेषुबौद्धेषुवसुधाधिपं ॥ बोधयन्बहुधावेदवचांसिप्रश[illegible] ॥५[illegible]॥ ॥७२॥ बभाषेऽथधराधीशोविधायत्तौजयाजयौ ॥ यःपतित्वागिरेःशृंगादव्ययस्तन्मतंध्रुवं ॥ ७३ ॥ [illegible]ग्राहवि मुखान्यन्येपरस्परमलोकयन् ॥ द्विजाग्र्यस्तुस्मरन्वेदानारुरोहगिरेःशिरः ॥ ७४ ॥ यदिवेदाःप्रमाणंस्यु[illegible]ालयन् चिन्नमेक्षतिः ॥ इतिघोषयतातस्मान्न्यपातिसुमहात्मना ॥ ७५॥

[illegible]णःक्रौं[illegible]
[illegible]इकुसुदशा[illegible]

त्यन्वयः ॥ ७१ ॥ सभट्टपादः ॥ ७२ ॥ अथबौद्धानांपराजयानंतरंबभाषेउवाचविधायत्तौविधाधीनौजयपराजयौतर्हिक[illegible] ॥ ध्रुवमितिनिर्णयःकथंस्यादितिचेत्तत्राह यःपर्वतस्यशृंगात्पतित्वाविनाशरहितःस्यात्तस्यमतंध्रुवमन्यस्याध्रुवमित्यर्थः ॥ ७३ । क्तंश्रुत्वाऽन्येसौगताःपरस्परंमुखान्यवलोकयन्इत्यन्वयः द्विजाग्र्योद्विजोत्तमः भट्टपादस्तुस्वरक्षार्थंवेदान्स्मरन्पर्वतस्यशृंगं [illegible]नासत्रैःसूचितं इत्येवंघोषयताशब्दंकुर्वतान्यपातिगिरेःशृंगान्निपतितं ॥ ७५ ॥ [illegible]तद्वदित्यर्थः ॥६१

श्रुतिरात्मास्वयमेवशरण्यंयेषांतेषांव्यसनंदुःखंकिंनोछिनत्तिअपितुच्छिनत्त्येव ॥ ७७॥ घनघोषंमेघगर्जितंनिकुंजेभ्योलतादिपिहितोदरेभ्य शिखावलाःमयूराः ॥७८॥ खलानांदुर्जनानांसौगतानांसंसर्गेणसंबंधेनदूषितं ॥ ७९॥ ८० ॥ दुर्विधैःखलैर्बौद्धैःप्रत्यक्षेऽर्थेऽपिअन्यथानीतेसति राजाभृकुट्याभीकरंभयंकरंमुखंयस्यसःप्रतिज्ञामुग्रतरांव्यधात्विहितवान् ॥ ८१ ॥ तामेवाह ॥ पृच्छामीतिद्वाभ्यां ॥ यंत्रोपलेषुयंत्रा

अपिलोकगुरुःशैलात्तूलपिंडइवापतत् ॥ श्रुतिरात्मशरण्यानांव्यसनंनोच्छिनत्तिकिं ॥ ७७॥ श्रुत्वातदद्भुतं कर्मद्विजादिभ्यःसमाययुः ॥ घनघोषमिवाकर्ण्यनिकुंजेभ्यःशिखावलाः ॥७८॥ दृष्ट्वातमक्षतंराजाश्रद्धांश्रु तिषुसंदधे ॥ निनिंदबहुधात्मानंखलसंसर्गदूषितं ॥ ७९ ॥ सौगतास्त्वब्रुवन्नेदंप्रमाणंमतनिर्णये ॥ मणिमं त्रौषधैरेवंदेहरक्षाभवेदिति ॥ ८० ॥ दुर्विधैरन्यथानीतेप्रत्यक्षेऽर्थेऽपिपार्थिवः ॥ भ्रुकुटीभीकरमुखःसंधा मुग्रतरांव्यधात् ॥ ८१ ॥ पृच्छामिभवतःकिंचिद्वक्तुंनप्रभवंतिये ॥ यंत्रोपलेषुसर्वांस्तान्घातयिष्याम्यसंश यं ॥ ८२ ॥ इतिसंश्रुत्यगोत्रेशोघटमाशीविषान्वितं ॥ आनीयात्रकिमस्तीतिपप्रच्छद्विजसौगतान् ॥ ८३ ॥ वक्ष्यामहेवयंभूपश्वःप्रभातेऽस्यनिर्णयं ॥ इतिप्रसाद्यराजानंजग्मुर्भूसुरसौगताः ॥८४॥ पद्माइवतपस्तेपुःकं ठद्वयसपाथसि ॥ द्युमणिंप्रतिभूदेवाःसोऽपिप्रादुरभूत्ततः ॥ ८५ ॥

कारेषुपाषाणेषु ॥ ८२॥ इत्येवंसंश्रुत्यप्रतिज्ञांविधायगोत्रापृथ्वी गोत्राकुःपृथिवीत्यमरः ॥ तस्याःईशोराजाआशीविषःसर्पःद्विजाश्चसौगताश्चतान् ॥ ८३ ॥ ८४ ॥ वापुंसिपद्मंनलिनमित्यमरात् पद्माइतिपुंल्लिंगप्रयोगः कंठप्रमाणेपाथसिजले प्रमाणेद्वयसजितिद्वयसच्प्रत्ययः द्युमणिंसूर्यंप्रतिभूदेवाब्राह्मणाःसःभानुः ॥ ८५ ॥

घटेशेषशायीवि गुरस्तीतिकथनीयांशंसंदिश्योपदिश्यसौगताअपिघटस्थितंवस्तुनिश्चित्याजग्मुः॥ ८६ ॥ भुजंगःसर्पःअवादिषुःकथितवंतः भोगीशस्यशेषस्यभागेशरीरेशयनंयस्यसःविष्णुरित्यर्थः ॥ ८७ ॥ श्रुतंभूसुराणांवाक्यंस्वेनघटेनिहितादन्यस्यार्थस्यप्रतिपादकंयेनतस्यभूपतेर्मुखं कासारस्तडागः पद्माकरस्तडागोऽस्त्रीकासारःसरसीसरइत्यमरः तस्यशोषणेनम्लानस्यसारसस्यकमलस्यश्रियमाददे ॥ ८८ ॥ अथानंतरमशरीरिणी दिव्यावाणीतस्यराज्ञःशृण्वतांसर्वेषांसंशयंनाशयंतीराजानंप्रोवाच ॥ ८९ ॥ हेमहाराजब्राह्मणायदुक्तवंतस्तत्सत्यमेवतत्रतदुक्तेसंशयं

संदिश्यवचनीयांशमादित्यंतर्हितेद्विजाः॥ आजग्मुरपिनिश्चित्यसौगताःकलशस्थितं॥ ८६॥ ततस्तेसौगताःसर्वेभुजंगोऽस्तीत्यवादिषुः॥ भोगीशभोगशयनोभगवानितिभूसुराः॥ ८७॥ श्रुतभूसुरवाक्यस्यवदनं पृथिवीपतेः॥ कासारशोषणम्लानसारसश्रियमाददे॥ ८८॥ अथप्रोवाचदिव्यावाक्सम्राजमशरीरिणी॥ तुदंतीसंशयंतस्यसर्वेषामपिशृण्वतां ॥ ८९ ॥ सत्यमेवमहाराजब्राह्मणायदभाषिरे॥ माकृथाःसंशयंतत्र भवसत्यप्रतिश्रवः॥ ९०॥ श्रुत्वाशरीरिणींवाणींददर्शवसुधाधिपः॥ मूर्तिंमधुद्विषःकुंभेसुधामिवसुराधिपः॥ ९१॥ निरस्ताखिलसंदेहोविन्यस्तेतरदर्शनात्॥ व्यधादाज्ञांततोराजावधायश्रुतिविद्विषां॥ ९२॥ आसेतोरातुषाराद्रेर्बौद्धानावृद्धबालकं॥ नहंतियःसहंतव्योभृत्यानित्यन्वशान्नृपः ॥ ९३॥

माकुरुसत्यप्रतिश्रवःसत्यप्रतिज्ञोभव ॥ ९० ॥ मधुद्विषोविष्णोःसुराधिपःइंद्रः ॥ ९१ ॥ विन्यस्तात्घटेस्थापितादाशीविषादितरस्यमधुद्विषोदर्शनंतस्माद्धेतोर्निरस्ताअपगताअखिलाःसंदेहायस्यसः ॥ ९२ ॥ आसेतोःरामसेतुपर्यंततथाहिमालयपर्यंतमावृद्धंबालकंचाभिव्याप्ययोमद्भृत्यःसौगतान्नहंतिसमयाहंतव्यइतिभृत्यानन्वशादाज्ञप्तवान् ॥ ९३ ॥

ननुस्वगुरुत्वेनस्वीकृतत्वादिष्टानांवधायकिमित्येवमाज्ञांकृतवानित्यतआह इष्टोऽपीति पित्रानियुक्तोभृगुनंदनःपरशुरामःसाक्षाज्जननीमपिकिंनावधीदपितुहतवानेव अत्रपूर्वोक्तबौद्धवधाज्ञारूपस्यविशेषस्यसमर्थनायसामान्यमुपन्यस्यविशेषांतरोपन्यासाद्विकस्वरालंकारःयस्मिन्विशेषसामान्यविशेषाःसविकस्वरइत्युक्तेः ॥ ९४ ॥ भट्टपादानुसारिराजेनसुधन्वनाधर्मद्विषोबौद्धाविनाशिताः तत्त्वावलंबिनायोगींद्रेणयोगनाशकाविघ्नाव्याधिस्थानसंशयप्रमादालस्याविरतिभ्रांतिदर्शनालब्धभूमिकानवस्थितत्वादयोंतरायायोगशास्त्रोक्ताइवेत्यर्थः॥ ९५ ॥ तेषुदुष्टेषुबौद्धेषुहतेषुकोविदःपंडितोभट्टपादः श्रौतमार्गपरितस्तारसर्वतःप्रसारितवान् यथातमिस्रेषुअंधकारेषुनष्टेषुसूर्योमहस्तेजोविस्तारयतितद्वत्॥ ९६॥

इष्टोऽपिदृष्टदोषश्चेद्वध्यएवमहात्मनां॥ जननीमपिकिंसाक्षान्नावधीद्भृगुनंदनः॥९४॥ स्कंदानुसारिराजेनजैनाधर्मद्विषोहताः ॥ योगींद्रेणेवयोगघ्नाविघ्नास्तत्त्वावलंबिना ॥ ९५ ॥ हतेषुतेषुदुष्टेषुपरितस्तारकोविदः॥श्रौतवर्त्मतमिस्रेषुनष्टेष्विवरविर्महः॥९६॥ कुमारिलमृगेंद्रेणहतेषुजिनहस्तिषु॥ निष्प्रत्यूहमवर्द्धतश्रुतिशाखाःसमंततः ॥९७॥ प्रागित्थंज्वलनभुवाप्रवर्त्तितेऽस्मिन्कर्माध्वन्यखिलविदाकुमारिलेन॥उद्धर्तुंभुवनमिदंभवाब्धिमग्नंकारुण्यांबुनिधिरियेषचंद्रचूडः॥९८॥ इतिश्रीमाधवीयेतदुपोद्घातपरःसंक्षेपशंकरविजयेसर्गोयंप्रथमोभवत्॥१॥

कुमारिलोभट्टपादएवमृगेंद्रःसिंहस्तेननिष्प्रत्यूहंनिर्विघ्नं ॥ ९७ ॥ उपोद्घातरूपांस्कंदावतारकथांउपसंहरन्शिवावतारकथांग्रंथप्रतिपाद्यामुपक्षिपति प्रागित्थमिति ज्वलनादनलाद्भवतीतिज्वलनभूस्तेनसर्वज्ञेनभट्टपादेनपूर्वमनेनप्रकारेणास्मिन्कर्ममार्गेप्रवर्तितेसति ततःसंसारसागरेनिमग्नंभुवनंअद्वैतशास्त्रप्लवेनोद्धर्तुंकारुण्यजलधिश्चंद्रशेखरोमहादेवइयेषइच्छतिस्म प्रहर्षणीवृत्तं म्नौज्रौगस्त्रिदशयतिःप्रहर्षणीयमितिलक्षणात् ॥ ९८ ॥ इतिश्रीमत्परमहंसपरिव्राजकाचार्यबालगोपालतीर्थश्रीपादशिष्यदत्तवंशावतंसरामकुमारसूनुधनपतिसूरिकृतेश्रीमच्छंकराचार्यविजयडिंडिमेप्रथमःसर्गः ॥ १ ॥

॥ इति प्रथमः सर्गः समाप्तः ॥